

ORZECZNICTWO TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO ZBIÓR URZĘDOWY

Seria A

Warszawa, dnia 23 listopada 2023 r.

Pozycja 87

POSTANOWIENIE

z dnia 14 listopada 2023 r.

Sygn. akt P 10/22

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Zbigniew Jędrzejewski – przewodniczący
Krystyna Pawłowicz
Stanisław Piotrowicz
Justyn Piskorski
Piotr Pszczółkowski – sprawozdawca,

po rozpoznaniu, na posiedzeniu niejawnym w dniu 14 listopada 2023 r., pytania prawnego Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy w Warszawie:

czy art. 458³ § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2018 r. poz. 1360, ze zm.) jest zgodny z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2, art. 32 ust. 1, art. 78 w związku z art. 64 ust. 1 Konstytucji oraz z art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.),

p o s t a n a w i a:

umorzyć postępowanie.

Orzeczenie zapadło jednogłośnie.

UZASADNIENIE

I

1. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy w Warszawie (dalej: Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy lub pytający sąd) postanowieniem z 28 lipca 2022 r. przedstawił Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne, czy art. 458³ § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2018 r. poz. 1360, ze zm.; dalej: k.p.c. lub kodeks postępowania cywilnego) jest zgodny z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2, art. 32 ust. 1, art. 78 w związku z art. 64 ust. 1 Konstytucji oraz z art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.; dalej: Konwencja).

Pytanie prawne zostało wniesione w związku ze sprawą o zapłatę z umowy zawartej pomiędzy stronami prowadzącymi działalność gospodarczą. Sąd rejonowy wydał nakaz za-

płaty, od którego pozwany zgłosił sprzeciw. W treści sprzeciwu pozwany nie wskazał adresu poczty elektronicznej ani nie zawarł oświadczenia, że takim adresem dysponuje. Referendarz sądowy wezwał go do usunięcia braku formalnego sprzeciwu przez podanie adresu mailowego albo złożenie oświadczenia, że takiego adresu nie posiada (art. 458³ § 2 k.p.c.). Pozwany brak uzupełnił (złożył oświadczenie, że nie posiada adresu poczty elektronicznej), a ponieważ uchybił terminowi, wniósł o jego przywrócenie. Referendarz sądowy oddalił wniosek pozwanego o przywrócenie terminu oraz sprzeciw odrzucił. Pozwany wniósł skargę na to postanowienie. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy oddalił wniosek pozwanego w przedmiocie przywrócenia terminu, a w odniesieniu do rozstrzygnięcia w przedmiocie sprzeciwu, przedstawił Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne.

Pytający sąd wyjaśnił, że derogacja art. 458³ § 3 k.p.c. w wyniku wyroku Trybunału Konstytucyjnego „(...) doprowadzi do powzięcia oceny, że sprzeciw pozwanego – mimo, że obarczony pozostaje brakiem formalnym z art. 458³ § 2 k.p.c. – podlega rozpoznaniu w trybie właściwym zgodnie z dyspozycją art. 130 § 1 zd. 2 k.p.c.”.

Omówiwszy treść kwestionowanej regulacji, jej otoczenie normatywne oraz wskazane jako wzorce kontroli przepisy Konstytucji i Konwencji, Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy następująco uzasadnił postawione w pytaniu prawnym zarzuty:

Przede wszystkim pytający sąd wyjaśnił, że wątpliwości konstytucyjne wzbudza nie sam wynikający z art. 458³ § 2 k.p.c. wymóg formalny, lecz konsekwencje procesowe wystąpienia i nieusunięcia tego braku.

Po pierwsze, pytający sąd podniósł, że art. 458³ § 3 k.p.c. wyłącza możliwość oceny, czy brak formalny pierwszego pisma pozwanego w postaci niezamieszczenia oświadczenia w przedmiocie adresu poczty elektronicznej uniemożliwia nadanie temu pismu dalszego biegu. Zaznaczył, że kwestionowana regulacja skutkuje koniecznością zwrotu pisma pozwanego lub odrzucenia wywiedzionego przez niego środka zaskarżenia w oparciu o nieistotny dla sprawy brak formalny. W ocenie pytającego sądu, prowadzi to do nadmiernego rygoryzmu formalnego, utrudniającego bądź uniemożliwiającego realizację konstytucyjnego prawa do sądu, a także może skutkować pozbawieniem prawa do merytorycznej kontroli instancyjnej w sytuacji uprawomocnienia się wydanego w sprawie nakazu zapłaty lub wyroku zaocznego, od których pozwany nie może wywieść apelacji.

Po drugie, pytający sąd stwierdził, że art. 458³ § 3 k.p.c. budzi wątpliwości z punktu widzenia zasady równości. Konsekwencje stwierdzenia przedmiotowego braku formalnego są bowiem daleko bardziej dotkliwe dla pozwanego niż dla strony powodowej. Zwrócony wobec stwierdzenia braków formalnych pozew może zostać wniesiony ponownie, bez uszczerbku dla praw powoda, wyjąwszy jedynie sytuację, gdy dojdzie do przedawnienia roszczenia. Tymczasem odrzucenie wywiedzionego przez pozwanego środka zaskarżenia (sprzeciwu lub zarzutów) definitywnie zamyka pozwanemu możliwość przedstawienia stanowiska merytorycznego.

W ocenie pytającego sądu, kwestionowana regulacja w dalszej perspektywie godzi w konstytucyjnie gwarantowane prawo do ochrony praw majątkowych. Pozwany jest narażony na konieczność zaspokojenia potencjalnie nieusprawiedliwionej pretensji powoda.

Po trzecie, pytający sąd, wskazawszy na różne instytucje prawa procesowego, w których ustawodawca przewidział wykorzystanie adresu poczty elektronicznej, zauważył, że jedynie w postępowaniu gospodarczym pozwany – wskutek braku formalnego, o którym mowa w art. 458³ § 2 k.p.c. – zagrożony jest tak daleko idącymi konsekwencjami braku oświadczenia dotyczącego adresu poczty elektronicznej. Zdaniem sądu, takie zróżnicowanie pozycji procesowej w zależności od rodzaju sprawy nie jest uzasadnione.

Reasumując, pytający sąd stwierdził, że art. 458³ § 2 i 3 k.p.c. skutkuje tym, że brak umieszczenia w treści pierwszego pisma oświadczenia w przedmiocie adresu poczty elektronicznej może prowadzić bądź do pogorszenia sytuacji procesowej pozwanego, bądź do cał-

kowitego zamknięcia mu możliwości zajęcia stanowiska w sprawie. Sąd zaznaczył, że omawiany wymóg został wprowadzony, by zapewnić pozwanemu wyższy standard dostępności do sądu, a tymczasem prowadzi do ograniczenia lub nawet pozbawienia prawa do sądu. Dodał, że sama możliwość wszczęcia postępowania rektyfikacyjnego w przypadku stwierdzenia braku formalnego z art. 458³ § 2 k.p.c. oraz to, że zwrot pisma lub odrzucenie środka zaskarżenia jest skutkiem tylko zawinionego niepodporządkowania się przez pozwanego prawidłowo skierowanemu do niego wezwaniu, nie przesądzają o konstytucyjności zaskarżonego przepisu. Pytający sąd podkreślił, że z przywołanych wcześniej wzorców konstytucyjnych wynika zakaz konstruowania wymogów formalnych skutkujących nadmiernym rygoryzmem formalnym, który w nieusprawiedliwiony sposób ogranicza stronie dostęp do sądu. Zdaniem sądu, kwestionowany przepis taki zakaz narusza.

2. Udział w sprawie zgłosił Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej: Rzecznik), który wniósł o stwierdzenie, że art. 458³ § 3 k.p.c. jest niezgodny z art. 45 ust. 1 i art. 45 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1 Konstytucji oraz z art. 6 ust. 1 Konwencji (pismo z 18 października 2022 r., data wpływu: 24 października 2022 r. oraz pismo z 29 listopada 2022 r., data wpływu: 30 listopada 2022 r.).

Rzecznik stwierdził, że nadmierna waga przypisana przez ustawodawcę wymogowi posiadania adresu poczty elektronicznej przez stronę lub informacji o braku takiego adresu prowadzi do nieuzasadnionego rygoryzmu przepisów o postępowaniu w tym zakresie. Dodał, że surowe skutki niedopełnienia tego wymogu nie są w praktyce funkcjonalnie powiązane z samym celem uregulowania, którym było doręczenie pouczeń stronie.

Rzecznik zauważył, że dotkliwe skutki kwestionowanego uregulowania są szczególnie widoczne w postępowaniu upominawczym. W tym postępowaniu, gdy nie dojdzie do uzupełnienia przez pozwanego braku formalnego w postaci podania informacji o adresie poczty elektronicznej lub braku takiego adresu, następuje odrzucenie sprzeciwu pozwanego, a więc pierwszego i jedyne pisma, w którym zawarte jest stanowisko merytoryczne przeciwko twierdzeniu pozwu.

W ocenie Rzecznika, zaskarżony przepis narusza zasadę sprawiedliwości proceduralnej, gdyż uniemożliwia pozwanemu korzystanie z praw i gwarancji procesowych oraz merytoryczne rozpatrzenie sprawy. Rzecznik uznał, że ograniczenie takie ma charakter nieproporcjonalny.

Zdaniem Rzecznika, nie do pogodzenia z gwarancjami wynikającymi z prawa do sądu jest to, że wymóg formalny, który miał chronić stronę niemającą profesjonalnego zastępstwa procesowego w postępowaniu gospodarczym, może w istocie prowadzić do nierozpoznania sprawy w ogóle.

Rzecznik stwierdził, że zaskarżony przepis narusza także zasadę równości, różnicując w nieuzasadniony sposób sytuację stron postępowania gospodarczego. W przypadku pozwanego niespełnienie analizowanego wymagania formalnego prowadzi do odrzucenia sprzeciwu zapłaty, a zatem dochodzi do zamknięcia drogi sądowej, natomiast powód w analogicznej sytuacji może wnieść sprawę ponownie, a jedyną negatywną konsekwencją może być przedawnienie roszczenia.

3. Prokurator Generalny w piśmie z 13 lipca 2023 r. (data wpływu: 19 lipca 2023 r.) wniósł o umorzenie postępowania na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 2393; dalej: u.o.t.p.TK).

Prokurator Generalny wskazał, że art. 458³ k.p.c. został uchylony na mocy art. 1 pkt 63 ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 614; dalej: ustawa nowelizująca z 2023 r.). Ponad-

to zauważył, że zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy nowelizującej z 2023 r. do spraw wszczętych i niezakończonych przed dniem jej wejścia w życie (co nastąpiło 1 lipca 2023 r.) stosuje się przepisy kodeksu postępowania cywilnego w brzmieniu nadanym tą ustawą.

Prokurator Generalny stwierdził, że uchylenie kwestionowanego przepisu oraz przywołana wyżej treść normy intertemporalnej powodują, że pytający sąd będzie zobowiązany ocenić wniesiony sprzeciw, dotknięty brakiem informacji lub oświadczenia, o jakich mowa w art. 458³ § 2 k.p.c., pod kątem wpływu tego formalnego uchybienia na możliwość procedowania na podstawie nowej regulacji.

Zdaniem Prokuratora Generalnego, uchylenie art. 458³ k.p.c. i brak możliwości zastosowania go w sprawie, w związku z którą przedstawiono pytanie prawne, oznacza, że zaskarżony w pytaniu prawnym przepis utracił moc obowiązującą. Postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym podlega zatem umorzeniu na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 4 u.o.t.p.TK.

4. Pytający sąd, postanowieniem z 23 sierpnia 2023 r. (data doręczenia: 7 września 2023 r.), odniósł się do okoliczności podniesionych w stanowisku Prokuratora Generalnego.

Pytający sąd stwierdził, że wywód przedstawiony przez Prokuratora Generalnego jest trafny – kwestionowany art. 458³ § 3 k.p.c. utracił moc i nie może stanowić obecnie podstawy jakiegokolwiek rozstrzygnięcia. Sąd przyznał, że prawo do sądu pozwanego, w sprawie którego przedstawił pytanie prawne, pozostaje zatem zagwarantowane.

Pytający sąd zwrócił jednak uwagę, że ewentualny wyrok Trybunału Konstytucyjnego o niekonstytucyjności art. 458³ § 3 k.p.c. mógłby wyrzucić skutki dla spraw zakończonych. Dodał, że na przykład w Sądzie Rejonowym dla m.st. Warszawy w Warszawie co najmniej 110 spraw zakończyło się postanowieniem o odrzuceniu sprzeciwu albo zarzutów od nakazu zapłaty na skutek stwierdzenia braku formalnego wynikającego z art. 458³ § 2 k.p.c.

Pytający sąd, mając na względzie art. 59 ust. 3 u.o.t.p.TK i odwoławszy się do poglądu Trybunału Konstytucyjnego, zgodnie z którym Trybunał jest uprawniony do incydentalnego pominięcia stosowania normy ustawowej, jeśli jest to konieczne dla pełnienia przypisanej Trybunałowi funkcji ustrojowej (zob. wyrok TK z 9 marca 2016 r., sygn. K 47/15, OTK ZU A/2018, poz. 31), wniósł o pominięcie w niniejszym postępowaniu art. 59 ust. 1 pkt 2 i 4 u.o.t.p.TK.

II

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy w Warszawie (dalej: pytający sąd) powziął wątpliwości co do konstytucyjności art. 458³ § 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2018 r. poz. 1360, ze zm.; obecnie: Dz. U. z 2023 r. poz. 1550, ze zm.; dalej: k.p.c. lub kodeks postępowania cywilnego).

Art. 458³ k.p.c., zamieszczony w Dziale IIA „Postępowanie w sprawach gospodarczych”, dodany do kodeksu postępowania cywilnego ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1469), miał następujące brzmienie:

„§ 1. Pozew powinien zawierać również wskazanie adresu poczty elektronicznej powoda albo oświadczenie powoda, że nie posiada takiego adresu.

§ 2. Pierwsze pismo procesowe pozwanego wniesione po doręczeniu odpisu pozwu powinno zawierać również wskazanie adresu poczty elektronicznej albo oświadczenie pozwanego, że nie posiada takiego adresu, o czym poucza się go doręczając odpis pozwu.

§ 3. Niespełnienie wymogów, o których mowa w § 1 lub 2, uznaje się za brak formalny pisma uniemożliwiający nadanie mu prawidłowego biegu”.

Czyniąc przedmiotem zaskarżenia ostatni paragraf przytoczonego przepisu, pytający sąd sprecyzował, że sformułowane w pytaniu prawnym zarzuty dotyczą nie samego obowiązku formalnego wskazania adresu poczty elektronicznej, lecz konsekwencji (skutków) niespełnienia takiego wymagania.

Pytanie prawne zostało przedstawione w toczącej się w postępowaniu nakazowym sprawie o zapłatę, na etapie rozpoznawania przez pytający sąd skargi pozwanego na postanowienie referendarza sądowego, w którym odrzucono sprzeciw pozwanego oraz jego wniosek o przywrócenie terminu.

Pytający sąd wyjaśnił, że derogacja zaskarżonego przepisu wskutek wyroku Trybunału Konstytucyjnego pozwoli rozpoznać zawisłą przed nim sprawę zgodnie z dyspozycją art. 130 § 1 zdanie drugie k.p.c., podczas gdy orzeczenie o konstytucyjności art. 458³ § 3 k.p.c. spowoduje odrzucenie sprzeciwu wobec nieusunięcia w terminie braków formalnych sprzeciwu.

2. Przed przystąpieniem do rozpoznania problemu konstytucyjnego przedstawionego w pytaniu prawnym Trybunał Konstytucyjny zbadał, czy pytanie to spełnia określone w Konstytucji, a także w ustawie z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 2393; dalej: u.o.t.p.TK) warunki jego dopuszczalności.

Art. 193 Konstytucji ustanawia trzy podstawowe przesłanki dopuszczalności rozpoznania przez Trybunał pytań prawnych, mianowicie przesłankę podmiotową (pytanie prawne może przedstawić jedynie organ państwa będący „sądem” w znaczeniu konstytucyjnym), przesłankę przedmiotową (przedmiotem pytania prawnego może być kwestia zgodności z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą aktu normatywnego mającego zastosowanie w sprawie, na kanwie której sąd przedstawił pytanie) oraz przesłankę funkcjonalną (dopuszczalność merytorycznego rozpoznania pytania prawnego uwarunkowana jest tym, czy rozstrzygnięcie sprawy zawisłej przed pytającym sądem zależy od rozstrzygnięcia przez Trybunał kwestii zgodności zakwestionowanego aktu normatywnego).

W niniejszym postępowaniu Trybunał stwierdził, że pytanie prawne zostało przedstawione przez sąd w znaczeniu konstytucyjnym (sąd rejonowy), a zatem została spełniona przesłanka podmiotowa. Spełniona została również przesłanka przedmiotowa w tym sensie, że pytający sąd uczynił przedmiotem zaskarżenia znajdujący zastosowanie w toczącej się przed nim sprawie przepis kodeksu postępowania cywilnego, a mianowicie art. 458³ § 3 k.p.c. Wątpliwości budzi natomiast spełnienie przesłanki funkcjonalnej, co jest następstwem uchylecia zakwestionowanego przepisu oraz treści regulacji intertemporalnej, na co zwrócił uwagę jeden z uczestników postępowania, a mianowicie Prokurator Generalny. W tych okolicznościach zaktualizowała się równocześnie konieczność ustalenia przez Trybunał, czy uchYLECIE przepisu uczynionego przez pytający sąd przedmiotem zaskarżenia oznacza utratę jego mocy obowiązującej w rozumieniu art. 59 ust. 1 pkt 4 u.o.t.p.TK, obligującą Trybunał do umorzenia postępowania.

Art. 458³ k.p.c. został uchylony w całości przez art. 1 pkt 63 ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 614; dalej: ustawa nowelizująca z 2023 r.), co nastąpiło 1 lipca 2023 r. Zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy nowelizującej z 2023 r. do spraw wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie tej nowelizacji stosuje się przepisy kodeksu postępowania cywilnego w brzmieniu nadanym nowelą. Na podstawie przytoczonej reguły międzyczasowej pytający sąd – co sam przyznał w postanowieniu z 23 sierpnia 2023 r., wniesionym do Trybunału Konstytucyjnego 7 września 2023 r. – podczas rozstrzygania toczącej się przed nim sprawy zastosuje nowy stan prawny, a zatem „przy ponownym badaniu poprawności sprzeciwu wniesionego przez pozwanego sąd pytający podda pismo kontroli jedynie wedle wymogów formalnych aktualnie obowiązujących, a zatem z pominięciem uchylonego art. 458³ k.p.c.” (s. 1 i 2

postanowienia pytającego sądu). Wobec tego – formalnie rzecz biorąc – rozstrzygnięcie sprawy zawisłej przed sądem pytającym nie będzie już zależeć od rozstrzygnięcia przez Trybunał kwestii zgodności zakwestionowanego aktu normatywnego.

Trybunał Konstytucyjny stwierdził również, że zakwestionowany w pytaniu prawnym art. 458³ § 3 k.p.c. – jako przepis formalnie uchylony, którego dalsze stosowanie jest wykluczone na podstawie miarodajnej normy międzyczasowej – utracił moc obowiązującą w rozumieniu art. 59 ust. 1 pkt 4 u.o.t.p.TK.

Z powyższego wynika, że w niniejszej sprawie ziściły się przesłanki niedopuszczalności wydania wyroku.

Na marginesie, Trybunał odniósł się jeszcze do tej części postanowienia wniesionego przez pytający sąd 7 września 2023 r., w której pytający sąd „wnosi o pominięcie stosowania art. 59 ust. 1 pkt 2 i 4 [u.o.t.p.TK] i rozstrzygnięcie sprawy wyrokiem, uznając, że powyższe pozostaje niezbędne dla zagwarantowania konstytucyjnego prawa do sądu znacznej liczby obywateli”. Trybunał nie znalazł podstaw prawnych do podjęcia działania, na które wskazał pytający sąd. Art. 59 ust. 1 pkt 2 i 4, a także art. 59 ust. 3 u.o.t.p.TK są przepisami obowiązującymi, a „odmowa ich stosowania” przez Trybunał w takiej sytuacji mogłaby wynikać z orzeczenia o ich niekonstytucyjności. Nie można przy tym tracić z pola widzenia, że merytoryczne rozstrzygnięcie niniejszej sprawy – czego zdaje się nie zauważać pytający sąd – wiązałoby się z naruszeniem przez Trybunał innych przepisów, w tym przede wszystkim Konstytucji, z których wynika po pierwsze, zasada działania przez Trybunał tylko na wniosek legitymowanego podmiotu, a po drugie, konkretny, a nie abstrakcyjny charakter kontroli konstytucyjności zainicjowanej na podstawie pytania prawnego.

Zważywszy powyższe okoliczności, Trybunał Konstytucyjny postanowił jak w sentencji.